

ЖЕНСКИ ПОКРЕТ

Орган Друштва за Просвећивање Жене и Заштиту Њених Права.

Уређује
КЊИЖЕВНИ ОДБОР

Главни уредник
Катарина Богдановић

Уредништво
у Краљице Наталије улици, 31

САДРЖАЈ

Белешке и новости.

Жена у Конституанти	Зора Станојевић
О женском праву гласа	Божидар Протић
Сазрело питање	Александра Колонтај
Проституција	Труска Багићка
Социјални течај за жене	Катарина Богдановић

КЊИЖЕВНИ ОДБОР:

Ангелина Видаковић, Делфа Иванић, Зорка Каснар,
Милева Петровић, Паулина Лебл-Албала.

БЕОГРАД, 1921.

ШТАМПАРИЈА САВИЋА И КОМП. КОСМАЈСКА УЛИЦА БРОЈ 16.

ЦЕНА 2 ДИНАРА

Нашим читаоцима

Овим бројем *Женски Покрет* завршио је своју прву годину излажења, — истина читав месец дана доцније но што треба, јер смо опет били принуђени да мењамо штампарију, а и прикупљање рукописа ишло је, као и увек, доста споро. Први број 1921 биће свакако готов до 15 фебруара. У њему ће бити материјала који се обично ставља у последњи број: преглед рада, и вештај администратора и благајника, имена сарадника, итд. Ми смо све то оставили за први број, који ћемо

разаслати и оним појединцима и корпорацијама које до сада нисмо имали међу својим претплатницима, а налазимо да би их могао интересовати наш покрет. Тим начином вероватно ће да се прошири круг наших читалаца и претплатника. Да бисмо повећали и број сарадника, ми ћемо од нове године *хонорисати сваки добар чланак*.

Оно што је казано у последњем броју: да ћемо у будуће радити највише са повереницима, то понављамо и овде, и молимо да нам се што пре јаве они који би хтели да приме ту дужност.

БЕЛЕШКЕ И НОВОСТИ

Женско право гласа у Француској

Као што је познато, прошле године Француски Сенат одбио је да легализира закон који је већ била усвојила Француска Народна Скупштина, одбио је захтев да се женама да право гласа. Неколико старе господе у Сенату нису могли да разумеју захтеве новог времена, нису схватили како је данас немогуће одрицати грађанска права једној половини држављана.

Међутим, тај акт Сената није заплашио Францускиње. Напротив, то их је само подстакло на нову борбу. Нарочито од избора Милерана за председника Француске Републике, који је увек излазио на сусрет свима сифражетским захтевима — међу Францускињама се осећа жив покрет потхрањиван најлепшим надама. И доиста, само у последње време забележиле су оне лепе успехе: добиле су прво да буду биране у пољопривредне коморе, а нов законски предлог тражи да се ак-

тивно изборно право у трговачким коморама које су до сад имале, прошири и на пасивно.

Једна велика парламентарна група ставила је међу најглавније тачке свог програма женско право гласа. Францускиње се надају и пишу да ће Г. Милеран свакако пожелети да за време свога председништва учини и једно центлменско дело — да ће им дати право гласа.

Нема више послушности у браку

Нов молитвеник који је ових дана издала англиканска црква публиковао је једну новину, о којој се у последње време страшно полемисало по енглеским друштвима и новинама.

Приликом церемоније венчања, свештеник не налаже више невести да мора „да слуша“ свога младожењу. Од сада се свештеник обраћа невести овим речима: „Хоћеш ли овог човека за свога брачног друга, да с њим заједно живиш у светом браку по Божјој уредби? Хоћеш ли да га волиш, да му помажеш, да га поштујеш, да будеш уз њега у жалости и у радости, да се не раставиш од њега докле год обоје живите?“

Старе библијске речи: „Нека ти је он господар да га слушаш,“ сасвим су изостављене, и само на изричну жељу невесте свештеник употреби и те речи.

И док неки људи гледају с негодовањем на ову реформу, енглеске сифражеткиње ликују и уздижу енглеску цркву да је она савременија и модернија од државе.

Жене у Индији

Има у Паризу једна Индијанка Леди Боск, која је била прва жена из своје земље што је учила медицину. Она је прва основала у Калкути вишу женску школу за девојке; она је створила једно врло напредно друштво, чији је циљ да рашири женску просвећеност.

Једна од сарадница „Екселсиора“, упитавши да ли је еманципација жена у Индији уаинила велики напредак, добила је овај одговор: у Бомбају жене имају право гласа на општинским изборима. Али треба разликовати жену муслиманку од будискиње. Муслиманке, врло отмене и учене, не смеју излазити са откритим лицем.

Ономад су жене из крајева Индије и Калкуте из 60 округа дошле да присуствују Конгресу Просвећивања. Помислите само да су те напредне жене склониле херметички јашмак само колико да им се виде очи.

Будискиње су слободније. У Калуги има већ 8 или 9 женских лекара и адвоката и врло много универзитеткиња. Оне добијају исте дипломе као и мушки. Смејући се Леди Боск је додала: „Напредује се више у Бенгалу него у Оксфорду и Кембриџу“.

Превела с француског
Евгенија Лекрис

Жена у Конституанти

Колико је велико интересовање жене за унутарњом политиком у овоме моменту, могло се опазити 15. ов. месеца. Тада су биле на скупштинској галерији заступљене, поред осталих дама, и две сељанке, које су са врло великим интересовањем пратиле ток седнице. Каква дивна слика! Две сељанке у лепој народној ношњи допрагиле су своје мужеве, који су били само једном оградом од њих одвојени, а који су имали сва права, право гласа у Парламенту и ван њега.

За време рата жена је достојно показала да може да води борбу живота и без човека. Јер кад је била остављена сама без заштите човека, она је тек тада увидела да може самостално сносити све тешкоће. Толики примери нам доказују да жена није за време рата упропастила човеку имање нити га задужила да би исхранила себе и децу, већ нешто и сачувала и њега изненадила. А шта је то те је она тако јака све ово да сноси и издржи? Сигурно њена велика воља и узвишена моћ енергије.

Заго данас када су вам признали, а и ви сте доказале да можете да будете равне човеку по дужностима, зашто да не би и по праву могле исто тако бити равне?

Како је свест код вас почела да се буди за једнакост, не станите ту већ и даље живо пратите и суделујте у овом феминистичком покрету, и не заборавите да ће ускоро бити и решење наше ствари у Парламенту. Неколико пројеката Устава доказали су да жена није заборављена, и да ће „О женском праву гласа решити закон“, Имајмо наде. — Ја верујем у то да ћемо право гласа извојевати. У питању је само време.

Зора Станојевић.

О женском праву гласа.

Феминистичко питање обухвата целокупни проблем о положају жене код модерних народа, који се поставио трансформацијом друштва и његових облика у модерној држави. Он је час приватно-правног, час јавно-правног, а час опет економског карактера и питање општег положаја жене у друштву. За решење његово у главном су заступљена два сасвим супротна правца. По једнима који се држе, и под измењеним приликама, строго породичног идеала, жена треба да храни, негује и васпитава децу, т. ј., да остане у уском породичном кругу, и свако одступање отуда сматрају као нешто пролазно, нездраво и абнормално. Дакле, све односе у животу женскога пола посматрају са гледишта традиционалног породичног живота, па би хтели да га одрже у потчињеном положају према човеку. Други, пак, из супротнога правца, полазећи од веровања да је првобитно постојала једнакост између човека и жене, хтели би да се избрише између њих у друштвеним односима свака разлика, пошто је она наметнута само силом човековом, и то уклањање разлика сматрају као ослобођење, еманципацију жена, као васпостављање природног првобитног стања, и најзад као победу правде. Као што се види, феминистички проблем много је шири него што на први поглед изгледа, и човек ризикује да у њему залута, ако у напред не постави себи границе. Због овога ми ћемо се овде ограничити само на активно и пасивно женско бирачко право.

Питање о женском праву гласа данас је на дневном реду у свима модерним државама. Оно је већ повољно решено у великом делу ових држава, и женске су добиле у многима од њих политичка права, као: у Америци (Wyoming, Colorado, Utah и т. д.), Аустралији, Чехо-Словачкој, Новом Селанду, Енглеској,

Белгији, Немачкој, Аустрији, Русуји и т. д.

Да ово питање није до сада решено и у осталим државама, и да се још отежава његово решење, разлог треба тражити у традицији, навици и васпитању друштва. Од увек се жена сматрала, па и данас се сматра као малолетна; она не може руковати независно својом имовином, нити закључивати правне послове без одобрења мужа или њеног заступника. Вековима ово је мишљење у друштву стварано и подржавано, да се и најтрезвенији елементи његови не могу од тога да ослободе. Ако вам се некад и деси да са неким о овом питању говорите, чућете само подсмех и шаљива добацавања на рачун жена. Он вас у почетку слуша пажљиво, и ви му говорите убедљиво, аргументишете, дајете јаке разлоге, и на једном он се насмеје и запита: „Говорите ли ви то озбиљно? Верујете ли заиста да ће жена гласати?“ и т. д. Друштво је навикнуто да посматра жену у потчињеном положају и сад изгледа врло тешко навикнути га да схвати друкчије њен социјални положај. Ово старо схватање не допушта му да овај проблем без икаквог предубеђења посматра. Због тога многи право гласа жена, као и цео феминистички покрет, сматрају као неког баука који има ако не да уништи, а оно бар да учини пертурбацију у данашњем друштву,

Мишљење о женском праву гласа данас је подељено. Према једнима, жени треба дати потпуно учешће у јавним пословима, дакле право гласа као и мушкима; према другима, не треба јој га у опште дати, а према трећима, дати јој само учешће у извесним јавним пословима, као неку врсту васпитавања за политички живот. С једне стране све енергичнији захтеви жена, а с друге отпор надлежних учинио је да се изнесу многобројни разлози за и против женског права гласа. Ми ћемо овде изложити и једне и друге, за читаоце Женског Покрета, који можда

нису били у могућности да дођу до потребних података.

Жена у друштву не бави се само породичном економијом и гајењем деце. Услови за живот, еволуцијом модерног живота, а нарочито услови створени овим светским ратом, приморали су је да се бави и другим пословима, како у индустријским тако и у земљорадничким земљама. У великим индустријским земљама постоји и постаје све већи број жена које су употребљене као раднице, занатлије, чиновници у приватним, самоуправним и државним надлештвима. У земљама земљорадничким велики број жена обрађује самостално земљу и обрађивале су је за све време рата. Оне се, дакле, појављују као једна друштвена класа, различна од других класа. Између ових жена и људи нема солидарности на пољу економском; зато је потребно женама бирачко право, да би заштитиле своје интересе.

Као класа оне нису представљене у парламенту, у коме су иначе представљене све друштвене класе.

Садашња држава има разноврсних, културних и хуманитарних задатака који се појављују у многоструком облику, и за њихово решење потребно је доносити и разноврсне законе, као н.пр.: о чувању народног здравља, проституцији, о заштити деце, о заштити девојака, о тајним заводима за порођај, о настави за девојке и децу, о забрани продаје алкохола и т. д. За решење ових питања није довољан досадашњи бирократски систем државни, јер у њихово решење треба унети нечега од интимног породичног живота, а то се може учинити само ако се женама да учешће у њиховом решавању.

Колико је ово гачно види се по томе што у државама у којима жене имају политичка права, дакле право да учествују у јавним пословима, под утицајем њиховим донесени су многобројни закони о напред реченим питањима; док на про-

тив, у државама где оне овог права немају, тих закона нема. Тако на пр, у Америци, у држави Wyoming, донесен је закон о заштити девојака до 18 година; закон о забрани појаве деце на јавним сценама испод 14 година; о забрани давања и продаје алкохола деци испод 16 година; о подизању јавних вртова; у Колораду: закон о школама за мангупе; закон о установи судова за децу (у Аустралији такође); у Утахи.: закон о забрани рада женама у стојећем ставу дуже од 8 часова дневно; закон о установи годишњих предавања о хигијени гајења деце; закон о забрани малолетницима до 18 година да купују, примају или држе код себе дуван, опијум или ма које наркотично средство; у Аустралији: закон о забрани неморалних реклама, закон о кажњавању људи који експлоатишу проституцију, и т. д. Као што се види, у овим државама утицај жена нарочито је велики на побољшање положаја деце, девојака, удатих жена.

Без сумње да има и међу мушким бирачима који су за ове реформе у законодавству, али приступ жена на биралиште дао је овоме нарочити полет. Овде је испољен субјективни моменат код жене као нарочито користан, јер н. пр. код питања продаје алкохола, жене су највише заинтересоване за број кафана и пивница, где муж потроши велики део своје зараде и тиме умањи породичну економију, поред тога што услед пића ствара непријатности и распре у браку.

Ранији ратови нису тако тешко погађали жене и децу као што то чини модеран рат. Модеран рат погађа жене готово исто тако као и борце на фронту. Ови последњи трпе од „штрапаца“, граната, пушчаних зрна и бомби са аероплана; жене трпе од аеропланских бомби, бригае за својим мужевима и децом; подносе све оскудице које рат собом доноси у храни, оделу и осталим намирницама, мучења у ропству и т. д. Према томе

потребно је да и оне имају утицаја у објави рата и закључењу мира, односно ну вођењу спољне политике државне. Тај итицај могу оне имати само ако буду представљене у парламенту.

Некада је жена остајала код куће и бавила се само гајењем деце и породичном економијом, не узимајући учешћа у јавним пословима, па се због тога тврдило да она не учествује у јавном животу. Мишљење ово изгледа да се још може дискутовати, јер ако радник не би нашао своју кућу у реду, захваљујући својој жени, и ако би он морао лично то да ради или другом плаги, његов би рад био сасвим скраћен и награда смањена. Међутим, рад и награда за рад питања су социјална од највећег интереса. Мишљење дакле у толико погрешније, што се жена бави стално проблемима породичне економије, а тиме учествује у опште народном животу много више него муж, који је запослен у радионица радом често пуга ограниченим на мали број покрега увек истих. Али данас жена се бави, поред породичне економије, због еволуције услова модерног живота, пословима индустрије, трговине, либералним професијама, радовима интелектуалним и т. д. У данашњем демократском духу, вели се најзад, не сме се правити разлика између мужа и жене. Она је исто тако свесно биће као и човек. Жена политичка потчињеност смета њеном потпуном интелектуалном и моралном развиту.

II.

Против права гласа жена износе се разлози:

1) политички. Моћ модерних народа оснива се на војсци, марини и т. д. на доменима на којима жене немају никаквог утицаја или никакву улогу.

Овај аргуменат постојао је раније, али се данас он не може одржати. Зна се да војска на фронту не може постојати без позадине. Она на фронту бори се о-

ружјем, а ова друга својим позадинским пословима: догурањем муниције, хране, санитетског материјала; једни износе рањенике, други их негују и лече и т. д. Подела рада извршена је, и сваки врши своју дужност. На позадинским пословима жене су биле ангажоване у највећој мери, као шофери, милосрдне сестре, по канцеларијама војним; обрађивале земљу — спремале исхрану за целу државу; у фабрикама израђивале муницију. Према томе није тачно да жене немају утицаја нити какву улогу у овом домену. Сем тога, ако би ово био аргуменат да се женама не да право гласа због тога што не могу бити војници с пушком, по истом основу ондани свима онима мушким лицима која су неспособна за војну службу не би требало дати право гласа.

За вођење државних послова и решавање озбиљних државних питања потребна је извесна објективност коју, веле, жена нема. Она се руководи више осећајима него разумом.

Сваки има свој разум, рекао је још Condorcet. Човек иде за својим, а жена за својим разумом. „Паметно је за жену да се бави својом тоалетом и спољашношћу, као за Демостена да негује свој глас и своје покрете. Удаљена од других послова човековим законом, она се бави оним који су јој још остали.“ Ако би се примила ова врста аргумената против женског права гласа, онда би веле, требало одузети право гласа и свима оним људима који предани тешким радовима, не могу да стекну ни знања нити да се баве умним радом; и тако мало по мало, дошло би се догле да се призна право грађанина само онима који су студирали јавно право.

Клерикализам, веле, узео би већег маха а тиме државу потчинио цркви, јер свештенство има велики утицај на жене. Али на ово се одговара да клерикализам, у државама у којима жене имају политичких права, није добио јачи утицај него

пре тога (н. пр. у Америци, Норвешкој, Аустралији и т.д.).

Практичност: судбина избора као последица нових милиона бирача. Подвостручавање броја бирача имало би, веле, великих последица за политику у држави, онда када због рата треба да се изврши концентracија снага за препорођај финансијски и економски. Сем тога, влада би могла остати без довољна ауторитета, ако би, на пример, била потпомогнута само од жена.

Овај се аргуменат истицао и онда када су државе прелазиле са ограниченог на опште право гласа. Онда се могло поставити питање: каква ће бити политика државе кад је влада потпомогнута само од нижих класа. Према тадањем схватању виших класа, влада није имала довољно ауторитета. Данас се то сматра сасвим у демократском духу, и влада која је потпомогнута од ширих маса, сматра се да је од већег ауторитета.

Увиђавност државника, веле даље, састоји се у томе да се избегне за време периода кризе сваки елемент немира. Под утицајем потреба ратних партијска грозница се стишала (тај аргуменат износи се у Француској). Треба нарочито избегавати да она никако не оживи, што би нови милиони бирача, на против, учинили. — Као да мушки бирачи ову партијску грозницу не оживљавају и нису је оживели свуда и на сваком кораку. Не можете прочитати ни један партијски лист а да у њему не констатујете запенушеност од партијске грознице у нелојалној и неморалној борби политичких противника, каква никада до сада није постојала. Да ли се може с основом тврдити да би жене ову грозницу увећале? Ferdinand Buisson у евоме делу „Rapport sur le vote de femmes“ од 1910 год. тврди да је највећи утицај жена на изборе у моралном погледу. Он наводи за пример Америку, где су жене својим утицајем највише учиниле да се ублажи грубост, жестина и неморална борба за време

избора. Партије су морале увек кандидовати личности са бољим моралним квалификацијама, да би привукле жене да за њих гласају.

Степен њиховог културног и политичког развитка, веле, нарочито у Југословенским земљама, није довољан да би оне могле са спремом и искуством решавати питања јавног интереса. Истина је да у нашој земљи нема довољно школа ни за мушке а још мање за женске. Осем тога, код земљорадничких и народа познат је конзерватизам за све што је ново, па због тога и недостатка радне снаге (чување стоке), они нерадо дају децу у школу. Али зар су у томе погледу боље стајали они наши преци, који су неписмени стварали и створили Краљевину Србију, а чији здрав разум може служити за углед данашњим нашим највећим државницима. Напротив, учествовање жене у јавним пословима створило би код ње јачу свест о заједници и дужности према њој. Ово би, шта више, био аргуменат у прилог њиховом праву гласа. Зна се, да кад се човек почне бавити јавним пословима, по сили околности, да би их могао отпраљвати како треба, мора да се бави и обавештава о стварима и питањима за чије је решење потребно више знања него што он обично то има. Због тога он је приморан да се њима интересује, да чита, или ако то не може, да друге пита. Тим самим његов делокруг знања шири се: на та се питања навикава; свест о целини и дужности према њој постаје јача и више мисли о општим интересима а не само о својим посебним.¹⁾

Изгледа да се код нас погрешно мисли о политичкој свести код наших жена. На то нас обично наводи сам тај факат што оне у политичком животу активно не учествују. Али да то није тако могу нам послужити примери из окупа-

1). Кад ово пишемо, ми имамо у виду само србијанску жену, а не и са других територија, чије прилике не познајемо.

ције. Бугари о њима у овом погледу много боље мисле. У документима бугарским број 88, у књизи докумената бугарских злочина, том I. страна 284, стоји ово: „Неоспорно је утврђено да су жене увек најфанатичнији и најсилнији шовени. Оне су живи центар српскога духа и најактивнији агенти тајне српске организације: жене врше тајну поштанску службу; оне су идеолози организације; оне су најглавнији пропагатори и оне су најагресивније и најопасније. Експлоатишући природну наклоност човека према лепом полу — оно што се утврђује код нас Бугара овде, ових који су у области Мораве, — жене развијају опасну активност против свих наших иницијатива у овој области. Својим лепим очима и својом лепотом, својим изазивањем, и подајући се драговољно и за новац, жене овдашње држе не једног нашег официра, нашег чиновника, утичући јако на њих и искоришћујући их у помагању српске ствари и радећи против нашег дела — пропаганде“. (Наређење војне бугарске инспекције моравске области, односно унутарње политике у области, од 29. маја 1918. године).

2) социјални: По досадашњем културном развиту извршена је подела између човека и жене; жена је у уском породичном кругу навикнута да живи и нема оне способности која се тражи за јавне послове. Бавећи се политиком и јавним пословима она ће занемаривати породичне интересе и напосе гајење деце, јер само мир и тишина у кући згодни су да се мајка предаје себи самој и деци. У садашњем времену има много рђавих идеја, које иду ка крајњем индивидуализму, тежњи да се добије што више угодности и мање мука и брига. Последица овога је да се жена удаљује више од материнства и рађања деце. Према томе, мисли се да је треба што више држати у домаћим пословима.

Нико не спори да су тишина и мир у кући нарочито подесни за материнство;

али зар би вршење овога права одвојило жену од куће? Зна се да гласање захтева одлазак на биралиште само један пут сваке четврте или пете године, према томе како је у којој држави усвојен изборни период. Познато је да ни сви људи не напуштају своје послове да би се одали политичкој борби. За време изборног периода, извесна само група људи код нас, као и у осталим државама, одаје се агитацији и путовању по изборном округу у томе циљу. То су обично политичке личности: вође партијске, кандидати посланички и извесан мали број људи употребљених за агитаторе. Сви остали људи остају у своме месту становања и баве се својим обичном пословима. За то време, они се обавештавају о раду појединих партија или кандидата, о њиховим квалификацијама, и долазе до својих закључака за коју ће партију, коју кандидациону листу, односно кандидата дати свој глас. То све траје за време изборног периода, а после се све стиша и продужи обичан живот. Ни једног момента пре тога, као ни после тога, они нису напуштали своје обичне послове. Исто би тако било и са женама ако би гласале, и ми немамо разлога да верујемо да би то било друкчије.

Вероватно је да би се и код нас жене поделиле у партије, као што је то на пример у Америци (*Esmein, Elements de droit constitutionnel francais et compare 1914 том 1. стр. 354.*), и само би извесан број егзалтираних и активнијих жена ишао по зборовима и у агитацију по изборном округу, али би тај број био врло мали. Остале би се жене бавиле својим обичним пословима као и пре тога. Према томе ово не би могло шкодити рађању ни пословима жена, као што то не шкоди ни пословима људи.

У Француској на пример, веле феминисте, и ако жене до сада нису имале право гласа, проблем рађања постоји још од 1811 г., док у земљама као на пример у Северној Америци, Норвешкој,

и т. д. у земљама у којима ово право жене већ имају, још не постоји.

У осталом, нерађање се не јавља у браковима где је жена одвучена од свога огњишта у радионице, међу радницима и сиромашнијим светом, — већ на против код оних бракова који су у изобиљу свега. Ту је узајамни споразум мужа и жене да немају много деце, да не би делили своју имовину, и да би лакше живели са оним материјалним средствима којима располажу.

Није ни беда та која спречава рађање. Зна се да у браковима сиромашним има увек више деце. Напротив, разлог треба тражити у стању духа садањег времена.

Рат је дао женама врло широко поље рада. Све оне не би хтеле да престану радити, или да буду задржане од рада, и због тога неће децу; јер кад наступи време порођаја, оне морају прекинути рад, а средства за одржавање живота то им обично не допуштају.

Према томе, нормалан положај жене у модерној држави је рад, и њега треба учинити да не буде штетан по рађање.

Вели се такође, да због гласања може наступити сукоб у браку између мужа и жене, због њиховог разног политичког мишљења, — као да муж и жена, који хоће да се свађају, вели лепо Condorcet, имају за то потребе и политику. Бивало је за толико векова свађа у браковима, и ако жене нису имале право гласа.

3) Естетички. Веле најзад непријатељи феминистичког покрета, да би жена изгубила онај чар и престала бити онај драгоцени и шармантни идол у друштву, ако би учествовала на зборовима у политичким агитацијама. Они би хтели да она увек остане створење луксуза човековог.

Запојени литературом где је оријент насликан само у насладама, мисле да човек има да се одаје раду, а жена лепоти, и она да му буде награда за то. Ове идеје иду дотле, да траже да се уштеди жени сваки додир са нискошћу,

па јој забрањују следствено и политику. Међутим заборавља се, веле заступници феминистичког покрета, да има толико јавних радњи, где материјалне неприлике одвуку не једну девојку или жену најнижем неморалу. Пријатељи жене сегиће се такође на брзу старост и естетичку декаденцију сељанки, погрбљених на пољским имањима, на истом послу на коме и њихови мужеви сељаци.

Али зар се треба плашити, веле даље заступници феминистички, да ће жена ступајући на шире поље рада, сем допадања човеку и његовог завођења, забравити наследни чар својих покрета и својих мисли?

Дакле аргуменат овај могао би вредети само ако би свет изгубио оно што дугује кроз векове генију женином. Добити ове нарочито су испољене у домену осећаја. „Јер жена је била увек слабија и трудила се да претегне мило срђе над силом; и да би постигла успеха у овоме, како је обичаји и закони, — ово оружје јачега, — беху научили, она направи себи штит од своје слабости. Богатећи мисао човека оним што је мислила да се измиче његовој мистерији, она га научи на кокетерију страсти и тиме на дисциплину инстиката. Али, да ли је апсурдно мислити да ће при додиру њихове активности у јавном животу, човек добити од тога више битних својстава женских, него што ће она изгубити сентименталних осећаја?“

Одговорити на ово питање је у исто време побити аргуменат којим се претендује да ће жене узнемирити преко мере својим страстима политичке борбе или политичке скупштине. Без сумње се с правом каткад каже, да жене више иду за својим осећајима него ли за разумом; али треба ли их зато корети кад су ишле за својим срцем и гада, када је оно било компетентно, т. ј. у оном сентименталном животу где им и њихови противници означају место за учешће у јавним пословима. У државама у ко-

јима жене нису имале права гласа, како ће га оне употребити кад га добију, јесте питање, али ништа не допушта побијати идеју: да ће оне знати врло добро прилагодити томе свој дух и шта више извући отуда велику корист с овим богатством осећаја за које им се пребацује.“

„Ко би се усудио порећи велики утицај свих осећаја на човечији дух? Већина великих дела долазе од срца, и нема их у којима срце не би било један од главних фактора. Не може ли се рећи, да ако се прогрес индивидуе налази у префињености прадедовских инстинката, степен цивилизације друштва мери се по богатству осећаја, Држава која не би уништила владу песнице у њој, и која би инорисала правду основану на милосрђу, сматрала би се за варварску државу.

Правда, милосрђе и дужност долазе директно од срца, а разум их подржава и задише. Нема никакве контрадикције између срца и интелигенције, сем у њиховом ексцесу респективном; изгледа да су они лек један другоме.“

Неки мисле да је боље допустити женама да се баве јавно пословима јавног интереса, него оставити их у овом данашњем стању да се баве тајно по будуарима (ово се нарочито мисли на Париз и Француску), и да играју ову тајну улогу коју оне имају под свима режимима и у свима епхама.

III.

Ми смо напред изнели разлоге за и против женског права гласа, који данас постоје у правној теорији. Ради потпуности мислимо да треба изнети и податке о томе како је ово питање решено у другим државама. Ми ћемо то овде у кратко изложити.

У Енглеској право гласа имају: жене удате или неудате (удовице, распуштенице), које имају 30 година, а станују у свом сопственом стану; свака жена која има 30 година а удата је за човека који има право гласа; свака жена која

има 30 година и диплому којег универзитета (право гласа у универзитетском бирачком колегијуму.).

Сем тога, жене које имају 30 година а удате су за којег бирача, могу бити биране за општинске часнике.

Услови су: да имају какво непокретно добро, те да могу гласати у општинским изборима, а тим самим и за изборе за законодавно тело. У томе се женско право гласа разликује од човековог, јер овај гласа под овим условима: 1.) да има место становања у дотичној општини и имаће ма које вредности: 2.) да има какав индустријски локал од 20 L.

Право гласа жена разликује се од човековог права гласа, што човек може гласати у два изборна места, нпр. станује у Sussex, а има индустријски локал у Middlesex, гласаће у оба места. Међутим жена под истим условима то не може.

У Чехословачкој има право гласа сваки држављанин без разлике пола: који има 21 годину, дана указа за изборе, и да станује три месеца у општини пре потврде гласачких спискова. Гласање је обавезно, и ко буде изабран, мора се примити избора.

У Аустрији, приликом избора за уставотворну скупштину, имао је право гласа сваки држављанин, без разлике пола, који је навршио 20 година пре 14 јануара 1919 год. Исто тако могао је бити биран за посланика сваки грађанин који је имао право гласа и који је пре 1. јануара 1916 навршио 29 година. (закон од 18 дец. 1918 год.)

У Норвешкој право гласа имају жене од 1907 год. Услови су: да има 25 година живота; да плаћа порез државни и општинске приресе на приход годишњи од 400 круна за варош или 300 круна за село. Ако је жена удата, довољно је да ово плаћа муж.

У Русији право гласа припада свима грађанима оба пола „без разлике вере, народности, места становања“ који дана избора имају 18 год. а припадају следе-

ним категоријама: да живе од свога рада продуктивног и корисног за друштво, и то: раденици сваке врсте и категорије који раде у индустрији, трговини, агркултури и т. д., сељаци, козаци, земљорадници који не употребљују друге за рад у своју корист. Исто тако и грађани извесних категорија који су изгубили у извесној мери своју способност за рад.

У Аустралији жене су добиле право гласа 1902 год. Услови су да имају 21 годину, да станују у федералној држави најмање три године. Оне могу бити биране за посланике оба дома.

У Новом Селанду имају право гласа све жене које су навршиле 21 годину, а сопственици су каквог имања у изборном срезу које има вредност бар 25 лира (625 фр.). Имање мора имати бар шест месеци пре уписа у бирачки списак. Треба да станује у дотичној колонији већ годину дана, а три месеца у изборном округу. Не могу се бирати за народне посланике.

У Савезним Државама Северне Америке жене су добиле потпуно политичка права у 19 држава Wyoming, Colorado (право гласа постоји од 1908 год.) Utah од 1896 Idaho од 1896; итд. Обично су исти услови за мушке и за женске.

У Белгији добиле су право гласа удовице (не преудате) погинулих или умрлих ратника, или грађана које је непријатељ стрељао у току рата. У недостатку ових удовица дато је право гласа мајкама ових ратника и грађана. Сем тога, дато је право гласа женама које су осуђене на затвор од стране немачких окупационих власти због њиховог патриотског држања.

У Немачкој право гласа имају грађани оба пола који имају 20 година (чл. 22 Устав^а).

У Француској је парламентарна комисија за опште право гласа поднела пре извесног времена парламенту пројекат, којим се даје право гласа женама за општинске, среске и окружне изборе, као

неку врсту трансакције између гледишта конзервативних и слободоумних елемената, али не даје им се право за изборе народних посланика,

По овоме законском пројекту услови за жене су: да имају 30 година живота и да не постоји каква сметња предвиђена законом. Оне не могу бити биране за општинске часнике.

Овај предлог скупштина није усвојила већ је усвојила други пројекат којим се женама даје право гласа под истим условима као и мушким. Али је овај други предлог пропао у сенату, и тако је ово питање остало нерешено у Француској. Међутим сигурно је да ће се тражити и наћи компромис између оба законодавна тела, те ће се ово питање у Француској решити.

Божидар Прошић

САЗРЕЛО ПИТАЊЕ

Уредништву Женског Покрета.

Вашу жељу да чујете једном објективну истину о болшевичкој Русији и специјално о жени у њој — потпуно разумем. Ваша тежња за истином оправдана је, јер верујем да у колико Вас муче измишљене вести о социјализацији жена, о мобилизацији истих „ради задовољења вања сексуалних потреба Китајца — црвеноармејца“, да су Вам толико исто несимпатична фанатичка преулепшавања „социјалистичког раја — који једино носи потпуно о лобођење жене.“

Ја мислим да ћу задовољити Вашу жељу ако избегнем ону основну и главну погрешку коју је чинила и чини Европа у односу према Љњиновом остварењу комунизма у Русији. Лишавајући свет истинитих и објективних информација о Совјетској Русији, Европа је лишила човечанство невероватно богатог материјала — неопходно потребног за будуће организовање друштва. Непознавањем правог стања ствари добило се да је Совјетска Русија за једне кула светиља, и да осим ње нема другог пута, а за друге паклена машина која руши све што је добро. За оне, пак, који траже и желе да дођу до релативне истине у решењу проблема социјалног живота, савремена Русија пружа тако обилати материјал да је само будућа историја човечанства у могућности да да прави суд.

Налазећи да се ни један човек који је способан за живот не сме бојати истине па ма како му она на први поглед изгледала, ја ћу се постарати да

Вам дам такав материјал који ће, илуструјући право стање ствари, дати у исто време факта која Вам могу помоћи у решавању проблема који Вас интересују. Да бих Вас што боље задовољио, ја сам излагању својих опажања, студија и закључака претпоставио давање материјала који Вас не може довести до заблуде.

Овога пута шаљем Вам чланак који, ако не представља довољно интереса евојом темом, он је карактеристичан по времену чије стање излаже и по писцу од кога је. А. Колонтај је први министар жена у Русији и главни бољшевички теоретичар о жени и породици. Чланак се појавио у главном органу руске комунистичке партије „Правда“ у броју од 24 октобра ове године и описује стање после трогодишњег живота Совјетске Русије.

И у будуће ставља Вам на расположење своје услуге

Д. Ј. Пилић

— Постоји једно питање о коме ми веома мислимо у Совјетској Русији, а међутим то питање тешким теретом пада на жену сиромашне класе. То питање је продаја женског тела — проституција.

Још на првом сверуском конгресу радница у 1918 год. констатовано је да слободна, равноправна грађанка радничке републике не мора бити предмет куповине и продаје, а међутим, колико се још пролетерских жена наводи на *заражени пуш простишущије*.

Проституција у нашој радничкој републици је непосредно наслеђе буржоаске прошлости, и у колико још постоји код нас неједнакост поделе, беспослица, скупља, глад, забаченост и напуштеност деце, подмлатка и младих девојака, у толико ће проституција бити неизбежнија.

Много помажу проституцији и остатци буржоаских обичаја, који одређују узajамне односе међу половима. Стара породица, ранији брак, пред нашим очима губи своју стабилност под утицајем промена облика газдовања и утврђивања основа комунизма; нови, слободнији другарски и равноправни односи међу половима тек се стварају и слажу. Због тога није ништа чудновато што сада у савременом тешком прелазном периоду од капитализма ка комунизму не само што се проституција не смањује, већ се још

и повећава, узимајући само у неколико друге облике. Карактеристично је да се смањује број професионалних проститутка, и обратно, под утицајем целог низа незгодних економских услова, изазваних општим неуређењем нашег газдинства, расте број радница „совјетских госпођица“ и чиновника које „привређују“ проституцијом, т. ј. проституција је као помоћно занимање.

Такво стање ствари не може се дозволити у радној држави. Проституција не само шири болести, утичући *најкобнијим начином* на потомство, већ и умножава нерадно становништво, поткопавајући у корену осећање братске солидарности и другарства међу радником и радницом, на коме се само и може утврдити комунистичко друштво. У име комунизма и ради својих сопствених интереса свесне раднице морају ступити у борбу с том појавом.

Али како да се води борба са проституцијом? Свакоме је јасно да је борба са проституцијом, пре свега, борба са остацима изумирућег капитализма. У колико раднице у свима областима живота буду енергичније помагале Совјетску политику, у толико ћемо пре свршити са остацима буржоаског поретка. Такође је јасно, да догод постоји нерадно женско становништво, које живи на рачун оца или мужа, дотле ће постојати куповина и продаја женских дражи. Једно од најсигурнијих начина борбе са професионалном проституцијом то је увођење по целој Савјетској Русији у најкраћем времену радних књижица. Исто-времено је потребно да се обрати нарочита пажња на узроке који често гурају девојку на улицу: напуштеност и усамљеност у младости, рђави услови живота, недостатак стварне помоћи мате-рама и затруднелим женама, мизеран живот радница, њихово веома слабо учешће у великим задацима револуције, који обузимају и уздижу душу и срце. Ту у уништавању узрока који рађају

проституцију чека широки и преко потребни рад. Треба запамтити: борба с проституцијом, то је борба са изворима који њу рађају.

Могу ли се примењивати у Савјетској Русији какве специфичке мере у борби и кажњавању проституције? Разуме се, не. У колико се ствар тиче радних жена које имају радну књижицу, а занимају се проституцијом као помоћним занимањем — то се у односу према њима мора ограничити са општим мерама борбе с глађу, скупом и другим узроцима, који изазивају проституцију, појачавајући просветни агитаторски рад међу најбеднијим делом радних жена. Истовремено је потребно говорити међу подмлатком и широким круговима раденика о старој породици која изумире и о облицима нових брачних односа међу половима, који боље одговарају класним задатцима пролетаријата. Што се тиче професионалних проститутака, то се према њима могу примењивати само опште мере борбе са дезертерима рада. Онај ко није заузет корисним за друштво радом, тај мора бити једним или другим средствима увучен у порок.

Укори и казне могу бити примењивани према жени не зато што се она занима проституцијом, него само у толико у колико она бежи од обавезе рада. Таква мора бити тачка гледишта свесних раденица. У томе духу мора радити та посредничка комисија, која је заједно са централним одељењем раденица сада заузета специјалним разрађивањем плана борбе са узроцима савремене проституције. У колико оебиљније поклоне пажњу раденице томе сазрелом задатку, у толико ће пре изумрети и предати се заборавау наказни и нездравни односи међу половима, у толико ће се слободније развијати нови здравији облик брака, који природно излази из основа комунистичког друштва.

Александра Колоншај

ПРОСТИТУЦИЈА¹

Одељак из „Обавештене Жене“
од Труске Багненске

Ни о једној јавној установи није се више говорило и писало у јавности него о проституцији.

Мало сам позната на том пољу из сопственог посмаграња, зато хоћу да говорим више о схватању и последицама проституције, него о самом њеном раду. С тога ће бити мој суд мало једностран, јер сам видела само женске из добрих кругова како се срозавале, и увек ме је, после свега што сам видела и чула, обузимало дубоко сажаљење за та једна пропала створења, без обзира на узрок њихова пада и њиховог друштвеног положаја.

Шта проституција у обичном смислу значи, то зна свако. Али шта значи она у суштини?

Данас значи реч проституција само проституцију полног сношаја, продати се ради своје личне користи.

Од свију врста проституције најзвиканија је продаја коју врше женскиње својим телом, и данас се тумачи у обичном говору реч проституција већином само у том смислу.

И овде је у питању само ванбрачна продаја тела.

Против ове бездушности подижемо одсудно свој глас, јер људи продају често и друге ствари: продају свој позив, своју уметност, своју љубав у браку, све из материјалне користи.

И ако нема ништа неморалније но продати своје Ја из личне користи, ипак се то дешава врло често. Ово долази отуда што неки људи немају довољно моралне снаге да се сами издигну и себи осигурају живот.

Врло је велика неправда што се ванбрачна проституција много више напада но све друге о којима ће овде бити речи

¹) После комунистичких назора о проституцији од једне Рускиње, доносимо олмах и ово буржоаско схватање истог предмета од једне Немице.

Свакоме је у животу одређено место на коме мора да ради и да се бори, како би напредовао и уздигао се из прашине, прљавштине и проституције.

Јесте, човек треба да се издигне у бољу, чистију сферу, и то је главни циљ. Али данас то није могуће.

Проститутка, онакоју наш друштвени морал таквом назива, не може више да се издигне.

Не пита се, зашто је пала, не, њу просто осуђују, она је прогнана, презрена, и то највише од оних који су најгори, који су и сами проституисани, али које друштво толерира.

Проституција се може поделити на три дела:

- I Проституција проституисаних;
- II Проституција друштвених чланова.
- III Идеална проституција.

Ове се опет деле свака на две врсте. Проституисани који подлежу из нужде, и они који продају из угодности и због доброг живота своје Ја или своју уметност.

I Проституција проституисаних, то су девојке које се издржавају тиме што своје тело продају ономе који најбоље плати. Проституисани мушкарци, које жене на тај начин хране и издржавају, или који своје тело за перверзне циљеве продају, о тим проституисаним мушкарцима наше друштво ћути као заливено.

II Проституисани чланови друштва су прво: девојке које се удају за старе, богате људе без љубави и тиме продају мушкарцу право на своје тело; друго: жене које истовремено ољржавају полни сношај са мужем и љубавником; и треће: мушкарци који се ожене богатом женом само из личне користи.

III Идеална проституација је кад какав духовити уметник прода светини своје најнежније и најфиније осећаје — своју душу — из личног интереса.

У свакој од ових трију врста има извесан проценат код кога је овај поступак оправдан или неоправдан.

Ако се неко баци у загрљај проституцији, било због свог личног напретка или у корист других, да би достигао своју мету, то је оправдано, т. ј. то се прашта: Исто тако, кад је погребно да се помогне слабијем, да му се прокрчи пут, ако су ту стари родитељи, небригнута браћа и сестре, којима се тиме осигурава најпотребније за живот, или најзад, ако неко напише или наслика нешто што не одговара његовим појмовима, али му треба новаца за своје или туђе усавршавање.

Кад се неки сликар, мучен глађу, реши да наслика дебелу, ружну, стару али богату бабу, па се доцније пробије кроз живот и постане ваљан и добар, нико му то више не замера. Обично се каже: „Јадан човек, нужда закон мења, сад је показао колико вреди и шта зна.“ Али девојка која је из љубави према својој старој, болесној матери учинила тешким срцем корак који је за навек искључује из поштовања људи, остаје исто тако жигосана као и она девојка која је пала из лакомислености.

Ма шта доцније да почне, њена се прошлост јавља увек и свуда као каква авет из црног понора, а проститусаног мушкарца, ако се не сроза до злочина, нико не криви и не осуђује.

Зар то није бездушна неправда?

Гнусна и развратна је проституција из лењости, угодности и тромости, чији се заступници и заступнице добро осећају у глибу у коме живе и који никад не покушавају да се из њега извуку.

Ускоро би могло бити друкче и боље, само кад људи не би један другог гурали сами натраг у тај глиб.

Не можемо тражити да људи одмах својим ближњима у помоћ притекну, јер су људи гадни, завидљиви и огорчени људском неблагодарношћу, али би требало покушати да прокрче пут бар онима који осећају у себи моралне снаге, или ако баш ништа више, а оно да их пусте нека иду својим путем, а не да им у

својој околини одузимају сваку могућност за го.

Љубав према ближњем и праштање препоручују хиљадама људи са олгара, али шта то вреди, кад олгара нема у нашим срцима.

Вратити зло добрим, то је тешко — надчовечно; али добро добрим вратити, то бар можемо. И онда би било и мање проституције у ужем и ширем смислу, јер проституција је неприродна, одвратна, присиљена и купљена новцем.

А ми треба да се вратимо лепоти, чистоти и несебичности, које су, поред љубави — најлепше одлике живота.

И достићи ћемо ову мету, али само корак по корак, кроз коров и грње. Треба само да одбацимо нашу нетрпљивост и наше непризнање, па да будемо душевни према онима који се истински труде да се поправе.

У почетку овога одељка говорила сам да познајем образоване, напуштене и разведене женске, које су својом кривицом постале несрећне и после упорне, узалудне борбе подлегле проституцији, и да ми њихова судбина улива дубоко сажаљење.

Мушки су често покушавали да ме разувере и докажу како је моје гледиште према тим јадницама погрешно, тврдећи да се оне у својој сфери добро осећају и не мисле да се враге у пређашњи, тежак и скучен живот.

То је можда појнакад и тачно, али је не могу друкче да осећам и мислим. Ове и многе друге жене биле су некад невина деца, створења чиста срца, и њихове су жеље некад биле управљене бољем, та и оне су тежиле за добрим и пале као жртве своје лакомислености у порок. Колико су пута родитељи и дедози својим порочним животог усадили у детету клицу неваљалства.

Многе од њих имале су снаге и среће да се прогурају кроз живог; среће у облику снажног тела и јаког духа, који су наследиле од племенитих родитеља. Али неке којима је декаденција више

мање у крви, узалуд се бориле, оне су клонуле, малаксале и најзад потпуно уништене подлегле проституцији.

Једна госпођа из најбољих кругова имала је за сразмерно кратко време четири брака, најзад се опет удала за свог првог мужа. Да огромне разлике између те и неке fine кокоге, која живи са једним човеком, он се за њу брине, она му врло често верна остаје и према њему често и љубави осећа.

Мени је свакако ова врста кокота милија. Држим да је и њихов морал бољи но онај код жена које се удају за богата човека кога не воле и поред кога држе љубавника, или жене које имају једновремено више мужева не обзирући се на време и место.

Зато нека буде први наш осећај милосрђе према проституткама, и да помогнемо њиховом ослобођењу; а наша друга и највећа жеља нека буде то да проституцију сасвим укинемо.

Сваки може да узме удела у правци људске расе и да помогне у тражењу најбољег пута и начина за повратак из убуљених и одбачених чланова друштва.

С немачког превела

Ј. Јањић

Социјални течај за жене.

У 6 и 8 броју Женског Покрета изишле су кратке белешке о нашем Социјалном Течају и обећано је да ће му се доцније осветити један опширнији чланак. Данас ми испуњавамо то обећање, а истовремено и одговарамо свима оним женским друштвима изван Београда која су молила да их обавестимо о томе како је организовано ово наше ново предузеће, које су теме предавања и уопште какав је сав наш начин рада.

Циљ нашега Социјалног Течаја у томе је да обавештава жене о свима важнијим облицима, установама и питањима у држави и друштву; да развија интересовање за социјалне науке, које дају сигурнију основу и јаснију директиву за сав друштвени, морални и политички живот; и да социјално васпитава, развијајући код жена осећање друштвене солидарности и будући у њима социјалну

савест. Пошто жене улазе у јавни рад много доцније него људи, њима се стално оспорава за то потребно искуство и знање. Осећајући и саме тај недостатак, а убеђене да много наше жене, и поред њих, не могу доспети да читају стручна дела, ми хоћемо да им нашим Социјалним Течајем олакшамо и помогнемо колико се може, пошто им се ни са које друге стране за сада још не указује никаква помоћ у томе смислу.

Према циљу и намерама нашим удељаван је и план рада, састављен од увода и четири серије предавања. Увод обухвата ове теме:

О социјалном васпитању на Западу и о потреби социјалних предавања у нашој средини. — Жена у историји. — О женском питању на Западу. — О српској жени у историји. — О нашој данашњој жени и о женском питању код нас. — О могућности женске културе.

Прва серија.

Појединач и друштво. — О држави и државној организацији, о улози жене у држави. — О Друштву Народа, пацифизму и улози жене у томе покрету. — Устав, парламент и партије. — Државне финансије. — О демократији.

Друга серија.

Приватно право и жена. — Социјализација приватног права и положај жена и породице у таквом праву. — Наслеђе према новијим законцима.

Трећа серија.

Национална економија (производња, размена, подела и потрошња добара). — Садашње економско стање и његови проблеми, и жена у односу према њима.

Четврта серија.

Као творевина и производи друштвеног живота проучиће се: Језик. — Наука. — Уметност и мода. — Обичаји. — Морал и сексуална етика. — Љубав и брак. — Опашање рађања. — Жена и наука. — Жена и политика.

До сада, потпуно су обрађена сва уводна предавања и готово цела прва серија. О сваком предмету допуштено је одмах дискутовати, ако за то има довољно времена; ако нема, онда се за дискусију употреби цео један час који долази по реду.

У дискусији слушаоци траже објашњења за оно што им у предавању није довољно јасно, са чиме не могу да се сложе или би желели да о томе знају нешто више него што је предавач сма-

трао за потребно да им у току излагања каже. Тада се у исти мах види како је предавање схваћено, какве утиске оставља и колико доприноси циљу за својим се тежи. Додуше, у нашем двомесечном раду ми смо сразмерно много више предавали него дискутовали, што је лако разумети када се има на уму да су социјални течајеви за нашу средину појава сасвим нова. Доцније, дискусија ће несумњиво бити већа и живља, и жене ће у њој више учествовати него до сада, када се обично устезале и снечивале да затраже реч.

Издвајајући овде нарочито жене, указује се у исти мах на то да ми имамо и мушких слушаоца. Долазе нам студенти и старији ђаци средњих школа, а има и других, што показује да се наша београдска публика прилично заинтересовала за социологију и социјално васпитање. Како међу слушаоцима таким међу предавачима имаће наш Социјални Течај доста мушких, — по свој прилици више њих него жена, јер оне се тешко одлучују да приме предавање за које треба претходно проучити много новог и опсежног материјала.

Када је тако у Београду, онда је свакако још теже наћи женских предавача у покрајини, где нема увек ни потребне литературе ни стручних лица вољних да упуте у посао. Тога ради одлучено је да се београдска предавања штампају као брошуре, са назначењем важнијих стручних дела за оне који би хтели да знају и нешто више. Те брошуре служиле би као главни материјал предавачима — и мушким и женским — изван Београда, а локалне прилике биле би меродавне за евентуалне измене, скраћивања или још каква накнадна објашњења. Незгода је само што ће штампање и разашивање предавања ићи доста споро, тако да се наше брошуре извесно неће моћи употребити још у току ове зиме. Али што би се могло учинити одмах, то је да се нашој администрацији јаве оне особе и и друштва којима ће оштампана социјална предавања да се шаљу, како би се бар приближно могло знати у колико примерака ћемо их растурати. Ми бисмо свакако желели да таквих пријава буде много и са свих страна, — не ради саме продаје брошура него стога што би то био несумњив знак да наше жене за нечим бољим и озбиљнијим теже.

1022/55 Кашарина Богдановић.